

Iryna Holubovska¹<https://orcid.org/0000-0002-0875-8487>¹ Ivan Franko Zhytomyr State University

THE ROLE OF LANGUAGE CULTURE IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

РОЛЬ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Summary

The article reveals the content of the concepts of "language culture" and "language norms" in the context of the problem of future specialists' formation. In particular, the issue of forming the language culture of students of specialty 013 Primary Education in the Ukrainian language classes for professional purposes is considered; the place of the training course in the system of bachelor's training is determined. Examples of practice-oriented tasks for the formation of skills and abilities of correct use of lexical, spelling, stylistic, grammatical norms of the modern Ukrainian literary language are given.

Keywords: Ukrainian for Specific Purposes, language culture, language norms, training exercises

Резюме

У статті розкрито зміст понять „культура мови” і „мовні норми” у площині проблеми становлення майбутніх фахівців. Зокрема розглянуто питання формування мовної культури студентів спеціальності 013 Початкова освіта на заняттях з української мови за професійним спрямуванням; визначено місце навчального курсу в системі

підготовки бакалаврів. Наведено приклади практико орієнтованих завдань на формування вмінь і навичок правильного використання лексичних, орфографічних, стилістичних, граматичних норм сучасної української літературної мови.

Ключові слова: українська мова за професійним спрямуванням, мовна культура, мовні норми, тренувальні вправи.

Вступ

У час надзвичайно тяжких випробувань, які переживає український народ, спостерігаємо небувалий інтерес співвітчизників до рідної мови, щире бажання опанувати її у всьому багатоманітні та глибині. Нині мовна культура для нас не просто відображає рівень загальної культури людини, її освіченості й інтелігентності. Сьогодні батьківська мова – справжній символ національної ідентичності, втілення генетичного коду народу. І зовсім не випадково своєрідним „маркером” для розрізнення своїх та чужих, друзів та ворогів, власне, оригінальним українським паролем стало заповітне й водночас таке тепле слово „паляниця”, котре жоден супостат не спроможний вимовити. Цей яскравий приклад наочно показує, як мовна норма із суто лінгвістичного фактору (в російській мові звук [ц] завжди твердий, в українській – твердий і м’який, залежно від вимови) переходить у громадсько-політичний. Або черговий нонсенс від малограмотних агресорів, котрі весь світ розглядають крізь призму власної жорстокості, бідкаючись за долю „знедолених” котів, нібито „замордованих” українцями. Підтвердженням цієї абсурдної думки для них є заклик „Смерть катам!”. Як бачимо, анекдотична історія пов’язана з нерозрізненням міжмовних паронімів: росіяни ж бо навіть не підозрюють про те, що, згідно з нормами української орфоєпії, звуки [о] та [а] чітко розрізняються в ненаголошеній позиції, тож словоформи *катам* та *котам* аж ніяк не можна сплутати. Згадані приклади, які вже стали популярними інтернет-мемами, переконливо демонструють абсолютну несхожість українського й російського менталітетів, невичерпне багатство нашої мови, а також неможливість штучного перенесення норм з однієї лінгвістичної системи до іншої.

За Віталієм Русанівським, культура мови покликана оцінювати доречність, доцільність або недоречність, недоцільність використання різних засобів мовного вираження. Вона виступає тим чутливим інструментом, що першим помічає нові явища в лексиці, фразеології граматиці, підказує мовцям стилістичне забарвлення мовних форм, попереджає про втрату словом його інформативного й емоційного заряду [3].

Названі процеси значно пришвидшилися в непростий воєнний час, коли відбуваються стихійні зміни на різних рівнях культури мови, зокрема й на письмі. Так, від початку російської агресії ЗМІ найненависніші для всіх українців слова, всупереч традиційним орфографічним нормам правопису власних назв, пишуть із маленької літери: *путін, москва, росія* тощо. Через самовільну відмову від деяких мовних норм, за активної підтримки співвітчизників, журналісти виражають максимальну зневагу до агресорів.

На нашу думку, в цих нелегких умовах майбутні вчителі початкових класів повинні усвідомити свою особливу роль у процесі формування мовної культури школярів та у становленні не тільки їх мовної, а й національної особистості. За справедливим твердженням Миколи Вашуленка, учитель початкових класів має допомогти учням усвідомити, що вони повинні говорити й писати зрозуміло для інших, що існують правила (норми), яких необхідно обов'язково дотримуватися кожній освіченій, культурній особистості. А тому традиційних знань з фонетики і граматики стає недостатньо, щоб успішно користуватися мовою як засобом спілкування. Для цього треба знати ще й найважливіші соціальні правила, вироблені народом упродовж віків, зважати на них і використовувати в різних ситуаціях [1]. Педагог, який не опанував українську літературну мову, не має морального права викладати в освітніх закладах.

Визначальною ознакою культури мови є нормативність. На думку Тетяни Гриценко, норма літературної мови – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування в певний період розвитку мови та суспільства [2]. Нормативність передбачає наявність загальноприйнятих норм вимови, наголошування, правопису, слововживання й словотворення, а також граматичних та стилістичних норм.

Результати дослідження

До питань формування мовної культури майбутніх освітян у своїх розвідках зверталися Л. Бабай, Н. Бабич, О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, І. Вихованець, І. Голубовська, А. Коваль, К. Козирєва, Т. Лепеха, Л. Мацько, Г. Онуфрієнко, В. Підгурська, З. Сікорська, Л. Скуратівський, О. Сліпущко, І. Хом'як, Л. Шевченко та ін.

Нині студенти спеціальності 013 Початкова освіта практично опановують норми літературної мови у процесі вивчення кількох освітніх компонент лінгвістичного циклу. У даній статті ми розглянемо зміст курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” у площині роботи з підвищення мовної культури здобувачів.

В усіх вітчизняних ЗВО обов'язкова освітня компонента „Українська мова за професійним спрямуванням” викладається за програмою С. Шевчук та І. Клименко [4], де подається низка питань, що висвітлюють окремі аспекти культури мови:

- мовні норми;
- комунікативні ознаки культури мови;
- мова й культура мовлення в житті професійного комунікатора;
- роль словників у підвищенні мовленнєвої культури;
- типові помилки під час перекладу наукових текстів українською;
- особливості редагування наукового тексту; помилки у змісті й будові висловлювань.

З метою підвищення рівня мовленнєвої культури майбутніх класоводів на заняттях з освітньої компоненти „Українська мова за професійним спрямуванням” ми використовуємо різнопланові завдання. Так, здобувачі вищої освіти готують доповіді з актуальних проблем культури мовлення; самостійно виконують тренувальні вправи; реферують мовознавчі та лінгводидактичні праці й оформлюють їх відповідно до вимог; укладають словник наголосів; ведуть короткий термінологічний словник із курсу. Пропонуємо приклади практичних завдань, виконання яких може сприяти підвищенню рівня мовленнєвої культури студентів.

Завдання 1. Запишіть російські прізвища українською, відповідно до норм української орфографії.

Александров, Банников, Баринів, Бедарев, Белов, Богатирев, Васечкин, Гришин, Гусев, Денисов, Лесков, Лукьянов, Мишов, Мишкин, Михалев, Немов, Николаев, Пестиков, Привалов, Рогожин, Сеничев, Слесарев, Соколов, Турищев, Фалалеев, Фешин, Хмельов, Яричев.

Завдання 2. За допомогою суфіксів -к-, -иц-, -ин-, -ес- від поданих іменників утворіть фемінітиви і введіть їх у контекст.

Автор, адвокат, активіст, аспірант, бойко, борець, викладач, герцог, гімнаст, граф, гуморист, диякон, дослідник, драматург, журналіст, заступник, касир, контролер, кравець, критик, лаборант, лемко, лідер, майстер, кінознавець, митець, музикант, науковець, оператор, організатор, очевидець, патрон, плавець, принц, провидець, провідник, політолог, порадник, продавець, психолог, редактор, ректор, робітник, розробник, учасник, філософ, хореограф, член, шанувальник.

Завдання 3. Розкрийте дужки й запишіть слова разом або окремо.

(Пів) день, (пів) рогалика, (пів) міста, (пів) огірка, пів (острова), пів (груші), пів

(ящика), пів (сливи), (пів)Європи, (пів) Чернігова, (пів) України, (пів) склянки, (пів) аркуш, (пів) години, (пів) лимона, (пів) Європи, (пів) острів, (пів) захисник, (пів) місяць, (пів) години, (пів) коло, (пів) куля, (пів) оберт, (пів) овал, (пів) хати.

Завдання 4. Виправте ненормативні словосполучення.

Взаємовідношення в колективі, стати в нагоді, вірна ідея, відношення до навчання, писати в стрічку, здати екзамени, толковий першокласник, завдяки хворобі, урочисте міроприємство, дошка об'яв, виписка з протоколу, об'єм твору, підняти руку, на протязі року, не хватає слів, приймати участь, учбове заняття.

Завдання 5. Перекладіть українською такі термінологічні словосполучення.

Подвижное ударение, пассивное причастие, условное наклонение повествовательное предложение, превосходная степень, винительный падеж, модальные глаголы, количественное числительное, отыменное прилагательное, обособленное определение, деепричастие несовершенного вида, склонение имен существительных.

Завдання 6. Підготуйте реферат на одну з поданих тем (за власним вибором).

1. Відображення національних традицій у мовленнєвому етикеті.
2. Українська мова як націєтворчий фактор.
3. Перспективи вирішення проблеми білінгвізму.
4. Відображення гендерної нерівності в мові.
5. Неологізми українських письменників.
6. Небезпека використання штампів та мовних кліше.
7. Діловий етикет у професії вчителя.

Завдання 7. Ознайомтесь із правилами оформлення бібліографії (ДСТУ 8302:2015).

Виправте помилки в оформленні бібліографії.

1) І. В., Голубовська, В. Ю., Підгурська: Методичні рекомендації до модульних контрольних робіт з української мови за професійним спрямуванням; для студентів спеціальності 013 „Початкова освіта”. – Житомир, Рута: 2018 рік. – 124 с.

2) І. В., Голубовська, В. Ю., Підгурська. Практичні аспекти формування культури мовлення майбутніх менеджерів освіти: „Вісник ЖДУ імені Івана Франка” – Випуск 2 (98) 2020. Ст. 186–183.

3) І. В. Голубовська; Художня специфіка „Ясочиної книжки” Наталі Забіли Майстерність комунікації у професійній освіті. Житомир: Рута; 2020 р. С. 18–20.

Завдання 8. Розкрийте значення поданих паронімів. З трьома парами паронімів складіть речення.

Дефектний – дефектолог; гарнітура – гарнітур; гуманістичний – гуманітарний;

фатальний – тотальний; розмовний – розумовий; інцидент – прецедент; адрес – адреса; афект – ефект; абонент – абонемент; економний – економічний; комунікаційний – комунікабельний; кар’єр – кар’єра; анафора – анафема; ефектний – ефективний; дискримінація – дискредитація; стимуляція – симуляція.

Завдання 9. Відредагуйте наведені вирази. Які мовні норми в них порушуються?

Здавати документи в відділ кадрів; поступити в університет; приймати участь в кружках; біля треста учнів; бувші студенти; дати вірну відповідь; написати по-другому; прочитати дві стрічки текста; завдяки запізненню одержав зауваження; не мішай працювати; переверніть сторінку; розкрийте зошити; підніміть руку; відкрити вікно; мені повезло; займатися в інституті; здавати іспит; більша половина студентів; область знань; відзив на дипломну роботу; являтися студентом.

Висновки

Систематична робота з формування мовної культури студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням допоможе майбутнім освітянам ефективніше здійснювати педагогічну діяльність.

Література

1. Вашуленко М. С. Вимоги до фахової мовленнєвої підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів. *Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога*: мат-ли регіон. наук.-метод. конференції, 27 березня 2008 р. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 6–12.
2. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення: навч. посібник для студентів аграрних вищих навчальних закладів та коледжів. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 536 с.
3. Культура української мови: довідник / С. Я. Єрмоленко та ін.; за ред. В. М. Русанівського. Київ: Либідь, 1990. 304 с.
4. Про затвердження програм навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»: наказ МОН No 1150 від 21.12.09 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/6122/ (дата звернення: 30.11.2022 р.).